

TAENIOPHYLLUM BL. EN CHILOSCHISTA LNDL.

Deze beide *Orchideeën*-geslachten, die in uiterlijk veel met elkaar overeenkomen, behooren tot de minst in het oog vallende, doch tevens tot de meest belangwekkende. De Heer Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN deelde reeds eenige bijzonderheden over deze planten mee en in aansluiting daarmee wil ik er hier nog iets meer, meer in het bijzonder de bloemen betreffende, van vertellen.

Taeniophyllum Bl.

Niettegenstaande deze planten zoo weinig de aandacht trekken, zijn er toch reeds meer dan 100 soorten van bekend en zonder twijfel zal dat aantal mettertijd nog sterk toenemen. Zij komen voor in een gebied, dat zich uitstrekt tusschen Ceylon en Samoa, Japan en Nieuw-Holland, doch verreweg de meeste soorten behooren thuis in Nieuw-Guinea, Java herbergt er een tiental.

De bloemen vertoonen het gewone *Orchideeën*-type. Zij zijn klein, teer en duren slechts zeer kort. Er zijn 3 kelk- en 2 kroonbladeren, die slechts weinig in vorm en grootte verschillen. De lip is gespoord, nagenoeg enkelvoudig of drielobbig. De zuil is zeer kort en mist een vooruitspringenden voet; de sterk ontwikkelde stempel bedekt nagenoeg de geheele ondervlakte of is in twee lobben verdeeld, die dikwijls als armpjes naar voren uitsteken. De helmknop omsluit 4 vrije, op een lang of kort steeltje gezeten stuifmeelklompjes. De bloeiwijzen ontspringen uit den oksel der schubben van den zeer korten stengel en brengen bij tusschenpoozen telkens gewoonlijk slechts één bloempje tot ontwikkeling. De schutbladeren zijn tweerijig.

De soorten vertoonen onderling een oneindige reeks verschillen, doch zijn gemakkelijk in twee groepen te verdeelen, die beide op Java vertegenwoordigd zijn.

Bij de eerste groep, die aangeduid wordt met den naam *Codonosepalum*, zijn de kelk- en kroonbladeren aan den voet meer of minder ver tot een tegenover de lip gespleten buis vergroeid. De lip is niet of nauwelijks drielobbig en van een korte, zakvormige spoor voorzien, die, tenminste bij de door mij onderzochte soorten, aan den ingang door een met een kleine opening voorzien dwarsvlies afgesloten is. Van het voorste gedeelte van de lip wordt bij sommige soorten door een tweede dwarsvlies nog eens een holte afgescheiden (*T. tenerrimum* J. J. S., *T. biloculare* J. J. S.) doch bij andere ontbreekt dit (*T. glandulosum* Bl.). Bij alle Javaansche soorten bevindt zich aan de bovenzijde even beneden den versmalden top der lip een korter of langer, priem- of draadvormig, naar achteren gericht aanhangsel. De zuil is zeer kort en draagt 2 lobben, die aan de binnenzijde de stempels bevatten.

De kleur der bloemen is zeer eenvoudig, gewoonlijk witachtig, geelachtig of licht-groen, soms oranje, zonder teekening.

De tweede groep, *Eu-Taeniophyllum*, bevat verreweg de meeste soorten, doch op Java tellen de beide secties, voor zoover op het oogenblik bekend is, ongeveer een gelijk aantal vertegenwoordigsters. De kelk- en kroonbladeren zijn hier geheel vrij. Bij de Javaansche soorten is de lip, evenals bij de eerste groep, niet of nauwelijks drielobbig; de spoor is kort of lang, nooit door een vlies afgesloten, maar de toegang is niet zelden, vooral bij eenige soorten van Nieuw-Guinea, op de een of andere wijze vernauwd. Ook ontbreekt bij deze sectie het spitse, naar achter gerichte aanhangseltje, hoewel de top der lip wel eens ingebogen is. De ook hier zeer korte zuil draagt soms twee lobben, die de

stempels bevatten (*T. biocellatum* J. J. S.); in andere gevallen is er één groote stempelholte (*T. filiforme* J. J. S., *T. Hasseltii* Rchb. f.). Het rostellum, de helmknop en het steeltje der stuifmeelklompjes zijn hier niet zelden meer verlengd dan bij de eerste groep.

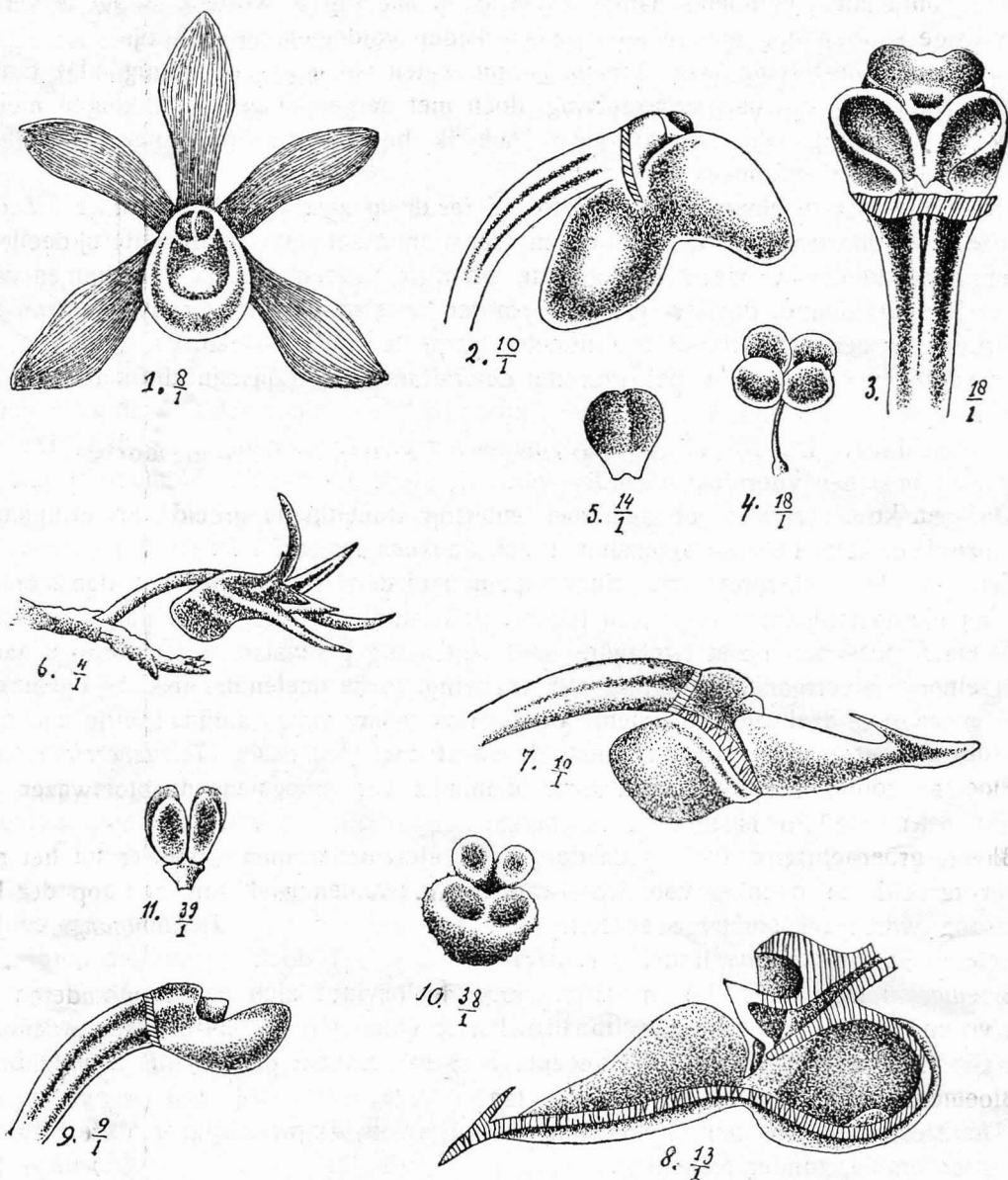

Fig. 1—5. *Taeniophyllum obtusum* BL. — 1. Bloem $\frac{8}{1}$. — 2. Lip en zuil van terzijde gezien $\frac{10}{1}$. — 3. Zuil van onder gezien $\frac{18}{1}$. — 4. Stuifmeelklompjes $\frac{18}{1}$. — 5. Helmknop $\frac{14}{1}$.
Fig. 6—11. *Taeniophyllum glandulosum* BL. — 6. Bloem $\frac{4}{1}$. — 7. Lip en zuil van terzijde gezien $\frac{10}{1}$. — 8. Dezelfde overlangs doorgesneden $\frac{13}{1}$. — 9. Zuil $\frac{9}{1}$. — 10. Helmknop $\frac{38}{1}$. — 11. Stuifmeelklompjes $\frac{39}{1}$.

De kleur der bloemen is ook hier wel niet schitterend, maar toch nu en dan verlevendigd door paarse teekeningen op lip of zuil, vooral bij de met *T. Hasseltii* verwante soorten.

Aangezien nu de bloemen dezer planten gewoonlijk zeer teer en klein en, niet het minst bij de kleinste, vrij ingewikkeld gebouwd zijn, verder de planten zeer weinig in het oog vallen en de bloemen slechts zeer kort duren, waardoor het dikwijls zeer moeilijk is een voor onderzoek voldoende aantal exemplaren machtig te worden, is het te verklaren, dat sommige soorten nog niet in alle bijzonderheden voldoende bekend zijn.

Over de bestuiving van *Taeniophyllum* weten we nog zeer weinig. De bouw der bloemen wijst wel op insektenbestuiving, doch met dergelijke gevolgtrekkingen moet men toch wat voorzichtig zijn. In elk geval heb ik bij *T. Hasseltii* kunnen vaststellen, dat zelfbestuiving kan voorkomen.

Sommige *Taeniophyllum*-soorten bloeien reeds op zeer jeugdigen leeftijd. Zoo vond ik *T. tenerrimum* bloeiend op de twijgen, zelfs op de jongste bebladerde gedeelten, van *Ostodes paniculata*. De kleinste bloeiende plantjes hadden slechts 3 worteltjes van nog geen centimeter lengte (bij de grootste planten was de langste wortel 1.75 cm. lang), terwijl er bloemstengeltjes vanaf 5 millimeter lengte te vinden waren.

Hieronder volgt een sleutel voor het determineeren der Javaansche soorten.

Determinatietabel der Javaansche *Taeniophyllum*-soorten.

1. Kelk- en kroonbladeren aan den voet onderling duidelijk vergroeid. Spooringang door een vliezig dwarsschot afgesloten (Sect. *Codonosepalum*) 2.
- Kelk- en kroonbladeren vrij. Spooringang niet door een dwarsschot afgesloten (Sect. *Eu-Taeniophyllum*). 5.
2. Bloespil tusschen de schutblaadjes met regelmatig geplaatste, priemvormige aanhangseltjes. Bloemen witachtig, c. 0.25 cm. lang. Vrije deelen der kelk- en kroonbladeren en voorste deel der lip priemvormig, spits, gootvormig; aanhangseltje aan den top der lip betrekkelijk lang en dun. Bij Bandoeng *T. tenerrimum* J. J. S.
- Bloespil zonder regelmatig geplaatste aanhangseltjes, hoogstens de bloeiwijzen wrattig of uiterst kort behaard 3.
3. Bloem groenachtig, c. 0.47 cm. lang. Kelk- en kroonslippen ongeveer tot het midden vergroeid, de vrije deelen smal driehoekig. Aanhangsel aan den top der lip vrij lang, priemvormig. Bij Soekaboemi *T. djampangense* J. J. S.
- Kelk- en kroonslippen minder ver vergroeid 4.
4. Bloemen lichtgroen, c. 0.6 cm. lang. Vrije deelen der kelk- en kroonbladeren priemvormig, spits, gootvormig. Aanhangseltje aan den top der lip vrij lang, priemvormig. Bloespil wrattig. Gede en Pangerango boven Kandangbadak. *T. glandulosum* BL.
- Bloemen bleek geelachtig, c. 0.35 cm. lang. Vrije deelen vrij smal langwerpig eirond. Aanhangseltje aan den top der lip zeer kort. Bloespil met zeer korte, haarachtige papillen. Bij Bandoeng *T. biloculare* J. J. S.
5. Bloeiwijzen vrij lang grofharig. Gede en Poentjak *T. hirtum* BL.
- Bloeiwijzen kaal of met wratjes of spitse puntjes, doch niet met haren. 6.
6. Bloeiwijzen glad. Algemeene bloemsteel vrij lang (2.5 cm.), draadvormig. Schutblaadjes dakpansgewijs. Bloemen lichtgeel. Lip geheel c. 0.6—0.7 cm. lang; spoor lang, knotsvormig. Snaveltje van den helmknop, steeltje en kleefmassa der stuifmeelklompjes sterk verlengd. Bij Soekaboemi en Tjibeber *T. filiforme* J. J. S.
- Bloeiwijzen niet glad. Algemeene bloemsteel zeer kort. Snaveltje van den helmknop en kleefmassa niet lang. 7.

7. Kelk- en kroonbladeren langwerpig, bleek geelachtig. Lip met korte, stompe spoor en duidelijk ingebogen top, wit met 2 paarse vlekken, in het geheel c. 0.35 cm. lang. Zuil wit met paars. Stempel groot. Helmknop met een kort, paars snavelkje. Buitenzorg, Bandoeng. *T. Hasseltii* Rchb. f.
- Kelk- en kroonbladeren langwerpig, lichtbruingeel: Lip met korte stompe spoor en niet ingebogen top, wit, c. 0.4—0.45 cm. lang. Zuil wit. Stempel 2 lobbig. Helmknop paars met een breed, wit snavelkje. Soekaboemi, Boerangrang, Tjikaling, Gedangan. *T. obtusum* BL.
- Kelk- en kroonbladen langwerpig, geelwit. Lip met lange, iets knotsvormige spoor, wit met 2 paarse vlekken, in het geheel c. 0.775 cm. lang. Zuil wit met 2 groote, paarse lobben. Helmknop donkerpaars met 2 geelachtige vlekken en een kort, stomp, wit snavelkje. Kedjene (Pekalongan). *T. biocellatum* J. J. S.

De tiende Javaansche soort, *T. acuminatissimum* BL., die op den G. Pantjar moet voorkomen, is slechts zeer onvolledig bekend.

Chiloschista LNDL.

In tegenstelling met *Taeniophyllum* is *Chiloschista* slechts een klein geslacht, dat op Java door één soort, *Ch. lunifera* J. J. S., vertegenwoordigd is.

Hoewel het in voorkomen zeer veel op *Taeniophyllum* lijkt, wijkt het er in bloembouw toch zóó van af, dat men reeds bij oppervlakkige beschouwing al spoedig tot het inzicht komt met een geheel ander geslacht te doen te hebben. De bloemen zijn veel minder teer, blijven eenige dagen frisch en zijn levendiger gekleurd, nl. licht groenachtig geel met bruine vlekken. Verder is er een goed ontwikkelde zuilvoet aanwezig, waarop niet alleen de zijdelingsche kelkbladeren, en wel alleen aan weerszijden op den top, doch, wat minder algemeen bij *Orchideeën* voorkomt, ook de bloembladeren ingeplant zijn. De lip is betrekkelijk klein, niet gespoord, doch eenigszins zakvormig uitgehold; zij bezit twee groote zijlobben en een kleinen middenlob, terwijl de binnenzijde voorzien is van een behaarde verdikking. Een merkwaardigheid vertoont nog de helmknop; deze loopt nl. aan weerszijden in een draadje uit, dat in een ermee corresponderende groef van de zuil past, zoodat hij als het ware als een bril op den top van de zuil bevestigd is.

Soms worden er bij *Chiloschista* wel eens kleine bladeren gevonden. Ook bij zeer enkele *Taeniophyllum*-soorten heeft men bladeren waargenomen.

Chiloschista lunifera is verzameld te Boemiredjo bij Malang, bij Semarang, terwijl de Heer DOCTERS VAN LEEUWEN onlangs de plant ook bij Bandoeng aantrof.

J. J. S.

Nadat het bovenstaande geschreven was ontving ik van de heeren Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN te Bandoeng en W. F. WINCKEL, Tjidap, Tjibeber, een aantal *Taeniophyllum*-soorten waarbij zich verscheiden nieuwe bevinden.

J. J. S.